

Bron: verkiezingsprogram SGP 1977 "Signalen voor Goede Politiek"

INHOUDSOPGAVE

In dienst van de gerechtigheid

Nederlanders en hun bestuur
justitie en politie
binnenlands bestuur

Alleen gerechtigheid

Nederlanders en hun welzijn
onderwijs
welzijn
gezondheidszorg
milieu

Naar meer gerechtigheid

Nederlanders - hun geld en hun werk
werkgelegenheid
overheidsuitgaven
sociale zekerheid?
inkomensbeleid
sociaal beleid
prijsbeleid
belastingen

Terwille van de gerechtigheid

Nederlanders en hun welvaart
economisch beleid
midden- en kleinbedrijf
landbouw
visserij
energie

Handelen in gerechtigheid

Nederlanders en hun verlangens
verkeer en vervoer
waterstaat
wonen

Gerechtigheid verhoogt alle volken

Nederlanders en de wereld
buitenlands beleid
defensie
ontwikkelingssamenwerking
de Nederlandse Antillen

Zonlicht in de schalen

Bestuur is een kwestie van afwegen. Het instrumentarium moet dus goed zijn en zo volledig als maar kan. Ik denk aan wat de Regering wil met de bepaling van de huurprijs. Alle kwaliteiten en omstandigheden van de woning, in punten gewaardeerd, dienen een billijke huur te bepalen. U kunt op uw beurt denken aan het hete hangijzer van fabricage van brandstof voor kerncentrales. Tal van factoren als veiligheid voor omwonenden, oorlogsgevaar door leverantie aan buitenland, afdoende opberging van radioactief afval, bepaling van behoefte aan energie uit oogpunt van gewenste soberheid, maar ook de werkgelegenheid, concurrentiepositie en afhankelijkheid van andere landen voor de eigen werkgelegenheid, leggen hun respectievelijke gewichten in de schaal. Algemener gesteld: Moeten belang en vrijheid van het individu of die van de gemeenschap de doorslag geven? Indien de enkeling en de totaliteit beiden wegen, hoe zwaar dan elk? Rechtvaardige afweging van alle in geding zijnde aspecten is uitermate moeilijk en erg afhankelijk van de persoon zelf die de handeling verricht. Voorzover partijen en politieke programs òf het voordeel van het individu òf dat van de gemeenschap overwicht toekennen, vallen naar onze overtuiging links en rechts een heleboel partijen af.

* * *

Staatkundig gereformeerd houdt in dat voor beleidsbepaling de eisen van Gods Woord van doorslaggevend betekenis zijn. Rechtvaardige afweging kan slechts plaats vinden indien aan de Gerechtigheid, die de Wet Gods vraagt en die het Evangelie geeft, volle zwaarte wordt verleend.

* * *

In deze zinnen vindt u de verklaring waarom wij het C.D.A. afwijzen. Het C.D.A. is niet unaniem over de vraag welk en hoedanig gewicht Gods Woord toekomt en het C.D.A. is ten diepste verdeeld over de opvatting van de Gerechtigheid. Bovendien bestaat geen duidelijkheid welke kant het C.D.A. uit wil.

Vrijmoedig bevelen wij aan de politiek en het program van de S.G.P. Haar inzichten over drie voornamelijk beleidsbepalende gegevens zijn overtuigend. Vrijwel alle partijen houden niet of nauwelijks rekening met de zonde. Om die reden vallen plannen en beloften optimistisch uit. Het besef voor de realiteit maakt onwerkkelijk wat zij willen. De gelukstoestand op aarde is onbereikbaar en de mens is in diepste wezen niet goed en humaan. Mede vanwege de zonde heeft de Overheid haar taak. Het kwaad vraagt

om betuigeling. De meeste partijen hebben geen weet van Gerechtigheid. Christus, de Koning door Wie God alle dingen regeert, is de Zon der Gerechtigheid. De stralen van deze Zon moeten onbelemmerd hun volle gewicht in de weegschaal aanbrengen. Opdat het recht der armen, der verdrukten geldt. Maar ook de rechten Gods.

In de derde plaats wijzen wij onverbloemd op de oordelen die land en volk vroeg of laat zullen treffen. Reeds is het oordeel in de kern begonnen. Een ander woord voor oordeel is crisis. Wij dringen aan op een beleid dat wie weet de oordelen mogen worden opgeschort.

Die drie genoemde punten zijn de hoogste prioriteit. De stralen van de Zon van Gerechtigheid moeten het zwaarste gewicht in de weegschaal leggen.

Er staat in de Bijbel een woord voor zwaarte, gewicht dat ook glans, eer, heerlijkheid betekent. Het is bekend uit de samenstelling: Icabod. De eer is weg!

Daaraan denken we vaak ook met betrekking tot ons land. Nu weet u waar het de S.G.P. om gaat.

Alleen dat er eer in ons land mag wonen. Dat is ons doel.

Ds. H. G. Abma

In dienst van de gerechtigheid

De overheid als Dienaresse Gods is geroepen om de „ongebondenheid der mensen in te tomen” (art. 36 der Ned. Gel. Belijdenis), ook op economisch en sociaal terrein. Opdat de burgers een stil en gerust leven mogen leiden en de zwakken de nodige bescherming ontvangen.

NEDERLANDERS EN HUN BESTUUR

De overheid heeft een hoge roeping. Ons ten goede. Want het doel van het bestuur is er voor te zorgen dat de burgers een stil en gerust leven kunnen leiden in alle eerbaarheid. Het is een dienende roeping - een roeping om de samenleving zo rechtvaardig mogelijk te dienen. Het goede bestuur staat in dienst van de gerechtigheid. Daar wil de SGP ernst mee maken.

Justitie en Politie

Zorg voor de veiligheid en handhaving van de rechtsorde - dat is de belangrijkste opdracht van justitie en politie. Aan de bestrijding van de toenemende misdadigheid moet de regering de komende jaren een groot gewicht toekennen om het onveiligheidsgevoel bij velen - zowel in de stad als op het platteland - weg te nemen.

Daarvoor is een goed bemand en toegerust politie-apparaat een eerste vereiste. Vooral de internationale handel in drugs met daarmee samenhangende misdadigheid vergt een bestrijding met de modernste middelen. Ook is een betere samenwerking tussen

rijks- en gemeentepolitie hoog nodig. Het is niet alleen van belang dat de politie misdadigers in de kraag vat, maar ook voor haar aandeel voorkomt dat er misdrijven en overtredingen gepleegd worden. Daarvoor is de aanwezigheid van de politie vaak al voldoende. Daarom: regelmatig surveilleren. De burger ziet dan dat de politie op haar hoede is.

De politie heeft een zware - en soms ondankbare - taak. Vaak dreigt zij het stotkussen tussen de overheid en de bevolking te worden. Voor het moreel van de agent is het van groot belang dat hij weet dat de regering en de rechterlijke macht achter hem staan. Uiteraard is dit geen vrijbrief voor ontaktvol en onbehoorlijk politie-optreden.

De opleiding en de salariëring van politie-agenten verdienen alle aandacht van de regering.

Overtredingen en misdrijven moeten rechtvaardig vergolden worden door een behoorlijke bestraffing. De wet moet het mogelijk maken dat in ernstige gevallen de doodstraf kan worden toegepast. Met „alternatieve straffen" moet de overheid erg terughoudend zijn, zolang niet vaststaat dat ze net zo afschrikkend en vergeldend zijn als gevangenisstraffen en boetes.

Er moet in de gevangenissen voldoende capaciteit zijn om de veroordeelden zo snel mogelijk hun straf te laten ondergaan. De achterstand bij de tenuitvoerlegging van vonnissen dient snel te worden weggewerkt.

De Wet van God en de daarop gegronde zeden en normen moeten voor wetgeving en rechtspleging doorslaggevend zijn. Niet de publieke opinie die vaak geneigd is goed te heten wat kwaad is en kwaad wat goed is! De wetgeving mag dan ook niet de maatschappelijke ontwikkelingen volgen, maar dient die veeleer te richten en in goede banen te leiden.

Tegen drieste uitingen van homofilie, prostitutie en pornografie en tegen agressieve sex-handel moet de overheid krasse maatregelen nemen. De zedelijkheidswetgeving dient steeds getoetst te worden aan Gods Woord en dienovereenkomstig gehandhaafd.

Ouders komt de zeggenschap en macht over hun minderjarige kinderen toe. Het ouderlijk gezag is een belangrijke steunpilaar voor de samenleving. Dit neemt niet weg dat vaders of moeders die zich te buiten gaan aan hun kinderen uit de ouderlijke macht ontzet moeten kunnen worden.

De regering dient bij kapingen en gijzelingen doelbewust op te treden. in géén geval mag worden ingegaan op eisen van terroristen die de gijzelaars buiten onze grenzen brengen.

Een krachtiger en beslister optreden van de overheid tegen massale wetsontduiking (burgerlijke ongehoorzaamheid) is vereist.

Veel zorg en aandacht voor de morele en materiële schade die het misdrijf aanricht mogen niet leiden tot een onderschatting van het kwaad. Een misdaad blijft een kwaad - ook als de gevolgen er van zo goed mogelijk worden opgevangen en verzacht.

Binnenlands bestuur

Besef van verantwoordelijkheid jegens de samenleving en eerbied voor de van God gestelde gezagsverhoudingen zijn voorwaarden zonder welke de natie haar bestaansrecht verspeelt.

De overheid, het bestuur is naar Bijbels getuigenis Gods dienaars. Die erkenning, die roeping en die afhankelijkheid behoort een vaste plaats in de Nederlandse grondwet te krijgen. Maar dat alleen is niet voldoende. Alle wetten en regeringsbesluiten dienen in dát teken te staan. In het hele bestuur - van hoog tot laag - moet de eerbiediging van het nationaal-christelijke karakter van Nederland tot uiting komen. De bede in de Troonrede en, waar nodig, het ambtsgebed moeten weer worden ingevoerd. De SGP staat vóór de constitutionele monarchie die aan het Huis van Oranje is opgedragen. Leden van het Koninklijk Huis hebben recht op eerbied. Tegen alle ontluistering van het koningschap en de staatsinstellingen, tegen alle gezagsondermijning dient krachtig stelling te worden genomen.

Staatsrechtelijke nieuwigheden -zoals een gekozen minister-president of burgemeester - worden afgewezen. Een evenredige vertegenwoordiging van alle partijen in parlement, staten en raden verdient de voorkeur boven verkiezing door middel van een districtenstelsel, dat de invloed van de verschillende bevolkingsgroepen minder tot z'n recht laat komen. De bestuurlijke indeling van ons land is niet onaantastbaar. Maar bij een ingrijpende reorganisatie dient de regering uiterst behoedzaam te werk te gaan. De richtlijn is: aan de autonomie van de gemeente mag geen afbreuk worden gedaan. De lagere organen mogen in geen geval een verlengstuk van het rijk worden. Daarentegen moet het rijk juist ernst maken met de afstoting van taken en bevoegdheden naar provincie en gemeente. De ontwikkeling naar zo groot mogelijke gemeenten en zo klein mogelijke provincies verdient een daadkrachtig tegenspel. Het historisch geworden vraagt zo veel als het kan handhaving.

De kleine gemeente waarin het bestuur dicht bij de bestuurden staat mag niet klakkeloos worden opgeofferd. Kleinschaligheid is een groot goed in een maatschappij waarin alles steeds massaler en ondoorzichtiger wordt.

De gemeenten hebben een gezonde financiële basis nodig. Om hun bestuurstaken goed te kunnen vervullen en hun bevoegdheden te kunnen uitoefenen moeten de gemeenten financieel onafhankelijk zijn van het rijk. Daarom moet hun eigen belastinggebied versterkt worden. Via hun vertegenwoordigers in de raad kunnen de burgers dan beslissen welke offers zij voor een bepaalde voorziening willen brengen.

Een voortgaande beperking van het aantal noodlijdende gemeenten (artikel- 12-gemeenten) dient voorrang te hebben.

Openheid en openbaarheid van bestuur in goede zin mogen in geen geval leiden tot grote vertraging of zelfs verlamming van het beleid.

Alleen gerechtigheid

Voor verantwoord cultuurbeleid gelden onverzwakt de maatstaven van het Evangelie, te weten, ... al wat waarachtig is, al wat eerlijk is, al wat rechtvaardig is, al wat rein is, al wat liefelijk is, al wat wel luidt, zoo daar eenige deugd is en zoo daar eenige lof is, bedenkt dat." (Fil. 4:8)

NEDERLANDERS EN HUN WELZIJN

Welzijn is een modern woord voor een oud begrip. Voorspoed, genot, geluk - al eeuwen is de mens er naar op zoek. Ten diepste gaat het altijd om dezelfde ongestadige dingen. Alleen de wegen waarlangs en de gestalten kunnen verschillen. Nu eens verwacht men het van dit en dan van iets anders. De een zoekt het direkt in individuele omstandigheden en de ander meent dat collectieve voorwaarden voor iedereen het welbevinden waarborgen.

Thans heeft men zijn verwachtingen vooral gebouwd op goed onderwijs, een hoog ontwikkelde cultuur, voldoende recreatie, een prima gezondheidszorg en een schoon milieu. Hoezeer dit alles ook gewenst mag zijn, dit kan het menselijk on-geluk niet wegnemen, omdat de wortel van de onvrede niet is weggenomen.

Alleen gerechtigheid brengt het ware welzijn. Al het andere is surrogaat.

Onderwijs, cultuur, recreatie, volksgezondheid moeten daarom in het teken van gerechtigheid staan.

Onderwijs

Voor het onderwijs in al zijn geledingen en vormen moet Gods Woord centraal staan. In de eerste plaats als richtlijn. Maar ook vanwege de rijke inhoud en wijze lessen moet de Bijbel op school altijd open liggen.

Het is een taak van de overheid zulk Bijbels onderwijs te geven. Nu dit helaas nagelaten wordt en het openbaar onderwijs niet meer onder het gezag van het Woord staat moet er alle vrijheid zijn voor onderwijs dat zich op dat Woord en de belijdenisgeschriften baseert. De regering dient er voor te zorgen dat dit onderwijs zijn eigen gezicht ongeschonden kan bewaren en niet door overheidsbepalingen in moeilijkheden gebracht wordt.

Het reformatorisch onderwijs - waarnaar de duidelijke voorkeur van de SGP uitgaat - mag op geen enkele wijze achtergesteld worden. Als het aan de wettelijke vereiste voorschriften en getalscriteria voldoet, dient het zonder aarzelen erkend te worden. Deze stichtingsnormen dienen zo laag mogelijk te blijven. Ook binnen de „contouren" van het toekomstige onderwijsbestel moet er ruimte zijn voor de eigensoortigheid van het reformatorisch onderwijs.

Aan het onderwijs mogen geen zodanige eisen van deugdelijkheid of andere voorwaarden worden voorgeschreven die wezensvreemd zijn aan het karakter van reformatorische scholen.

In al te grote scholengemeenschappen kan het onderwijs moeilijk tot zijn recht komen. Samenwerkingsscholen worden afgewezen. In het algemeen verdienen kleine scholen de voorkeur boven grote. Op scholengemeenschappen is de leerling één van de velen, terwijl op kleine scholen de onderwijzer of leraar meer aandacht aan hem of haar kan besteden. In dunbevolkte gebieden en op het platteland is de kleine school gewoonweg onmisbaar.

Een goed peil en een deugdelijke kwaliteit van het onderwijs moeten de regering na aan het hart liggen. Tegen elke eenzijdigheid dient te worden gewaakt. Het gaat om de vorming van de mens, zijn toerusting tot alle goed werk. Het hele onderwijsbeleid moet er op gericht zijn dat iedereen een opleiding kan volgen die bij zijn capaciteiten past.

De verantwoordelijkheid van de ouders voor het onderwijs is doorslaggevend. Die moet tot uiting komen in de keus van de school. De oudercommissie mag het schoolbestuur niet van z'n plaats dringen. De oudercommissie heeft een adviserende stem, het bestuur beslist, zo moet de stelregel zijn. Een geleidelijke samensmelting van het kleuter- en basisonderwijs verdient steun. Maar dat mag niet ten koste gaan van de kleuters. Ook dient het peil van het basisonderwijs er niet door omlaag gehaald te worden.

Sexuele voorlichting is géén taak voor de onderwijzer, maar voor de ouders.

Algemene schoolbegeleidingsdiensten voor het kleuter- en lageronderwijs moeten geweed worden. Er dient plaats gemaakt te worden voor afzonderlijke levensbeschouwelijke begeleidingsdiensten. De wettelijk te regelen subsidie aan deze diensten moet via de scholen worden uitgekeerd.

De regering moet een open oog hebben voor het onderwijs aan geestelijke en lichamelijk gehandicapte kinderen.

Schipperskinderen moeten in staat gesteld worden naar school te gaan. Goede internaten zijn daarvoor onmisbaar.

Het voortgezet onderwijs mag niet al te nivellerend zijn. Geschonken talenten moeten op school tot ontplooiing kunnen komen. Onderzocht moet worden of de „vakkenpakketten” op de middelbare scholen niet te belemmerend werken. Daardoor krijgen de scholieren vaak een te eenzijdige opleiding of kiezen ze een „richting” waarmee ze later niet uit de voeten kunnen. Ook de „doorstroming” naar beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs behoeft dringend verbetering.

Algemene ontwikkeling is van groot belang. Maar daarnaast is - zeker voor het lbo en het mbo - een goede beroepsopleiding een eerste vereiste om aansluiting op de toekomstige werkkring niet te missen. Goed vakmanschap is een blijvende en waardevolle kwaliteit. Proeven met nieuwe onderwijsmethoden en schooltypen zijn waardevol om het onderwijs „bij de tijd” te houden. Maar in het belang van het onderwijs moet de overheid niet voortdurend alles willen vernieuwen. In dit verband verdient het geen aanbeveling nu al te werken aan een nieuw type voortgezet onderwijs - de middenschool. Eerst moet maar eens geprobeerd worden de

„mammoet” goed op gang te krijgen. Ook met het oog op de beperkte financiële middelen.

De leerplicht moet niet verder worden uitgebreid. Veel jongens en meisjes zitten tegen hun zin op school. Het motiveren tot meer studie en vorming is van veel meer belang. Er moet groter nadruk gelegd worden op het „leerrecht”.

Een degelijke opleiding van onderwijzers en leraren is van groot belang. Aan de scholing van de leerkrachten moeten behoorlijke eisen gesteld worden. Ook moeten zij - in het belang van zichzelf en hun leerlingen - voortdurend „bijgeschoold” worden.

De loting voor het hoger onderwijs moet verdwijnen. Er moet via selectie naar betere middelen gezocht worden om de overtollige studenten uit te schiften. Op de universiteiten en hogescholen moet de nadruk gelegd worden op onderwijs en onderzoek. Het (kostbare) wetenschappelijk onderwijs mag niet nadelig beïnvloed, worden door democratisering en politieke indoctrinatie. Zuinigheid op de universiteit behoort vanzelfsprekend te zijn.

De vormingscentra voor werkende jongeren moeten het karakter krijgen van normale scholen met ruime mogelijkheden voor praktische vorming. Grotere mogelijkheden voor „tweede kansen” voor ouderen - men is nooit te oud om te leren - verdienen steun.

In het onderwijs dient het besef te worden bijgebracht dat de verworven kennis in dienst van de naaste en tot eer van de Schepper gebruikt moet worden.

Welzijn

Cultuur, recreatie en maatschappelijk werk moeten onderworpen zijn aan de Bijbelse normen en strekken tot gerechtigheid. Alleen dan bereikt CRM het hoogste doel: het welzijn van de mens en de verheerlijking van God.

Net als het onderwijsbeleid dient dit beleid de mens te helpen bij zijn vorming en ontplooiing.

Voor het bevorderen van de cultuur is de overheid niet de eerst aangewezen. De regeringstaak is wèl ontaarding, uitspattingen en uitwassen, omdat die indruisen tegen Gods Woord en Wet, te verhinderen en terug te dringen. Als de regering geen zedenmeester wil zijn zoals zij ten onrechte beweert, dan ligt het zeker niet op haar weg om de goede zeden af te breken en te verwoesten!

De zorg voor monumenten en cultuurschatten uit het verleden moet bij de regering hoog op het verlanglijstje staan. Daarbij verdient de restauratie van kerken speciale aandacht. Het wegwerken van de opgelopen achterstanden bij de musea moet voorrang hebben. De Friese taal en cultuur mogen niet verwaarloosd worden. Radio, televisie en kranten dienen de goede zeden, gegrond op de Heilige Schrift, niet uit het oog verliezen. De regering moet strenge maatregelen nemen tegen publikaties en uitzendingen die godslasterlijk of zedenkwetsend zijn.

Speciale steunmaatregelen aan noodlijdende kranten, weekbladen of tijdschriften moeten afgeschaft worden. Daarvoor in de plaats komt een regeling die alle persorganen gelijk behandelt. Dit voorkomt bevoorrechtiging van sommige bladen.

De overheid gaat misleidende en agressieve reclame tegen. De STER-reclame op radio en televisie dient in elk geval afgeschaft te worden.

In een wereld die steeds meer uit steen, beton en asfalt gaat bestaan is een goede en verantwoorde ontspanning onmisbaar. Ook om ledigheid en doelloosheid tegen te gaan. Tegen massale vermaakindustrie en sportverdwazing dient gewaakt te worden. Subsiëring van profsport moet worden geweerd.

In het bijzonder hoort de overheid de zondagsontheiliging tegen te gaan. De zondag kan als rustdag bij uitstek een oase in ons jachtige leven zijn - een dag waarop wij de eer van God en het welzijn van de naaste dienen te zoeken.

Het gezin is de pijler van de samenleving. Het onvolledige gezin dient meer aandacht van de overheid te krijgen. Vooral de moeilijke positie van weduwen en weduwnaren met kinderen, o. a. een betere regeling voor de zogenaamde buitengewone lastenaftrek in de belastingheffing, moet de regering meer ter harte gaan.

In het jeugd- en jongerenwerk moet voorrang worden gegeven aan de levensbeschouwing die zich naar de Bijbel wil richten.

De overheid moet een open oog hebben voor de problemen van de bejaarden en de gehandicapten. Niet als een voogd die alles voor hen regelt en hen zonder meer in bejaardentehuizen of inrichtingen stopt, maar die hun zelfstandigheid tenvolle eerbiedigt. Bejaarden moeten de mogelijkheid om op zichzelf te wonen zo lang mogelijk houden. Hun huisvesting vraagt speciale voorzieningen.

Voor de maatschappelijke zorg is het particuliere initiatief vanuit persoonlijke gedrevenheid en bewogenheid een kostbaar bezit. Niet alleen uit financieel oogpunt. Het is een goed tegenwicht tegen de voortschrijdende verambtelijking en professionalisering. Daarom: voorrang voor het vrijwilligerswerk! De kerk moet van de overheid alle ruimte krijgen haar opdracht op dit terrein te kunnen vervullen. De vreemdelingen in onze poorten mogen niet vergeten worden. Zij moeten - voorzover zij dat wensen - als volwaardige Nederlanders behandeld worden, zonder gelijkgeschakeld te worden. Voor hun opvattingen en bedoelingen dient alle begrip en respect te bestaan. Dit geldt in het bijzonder voor de Zuid-Molukkers en Papoea's tegenover wie wij een ereschuld hebben.

Het maatschappelijk werk is bij uitstek een ontmoeting tussen rijken en armen, tussen bevoorrechte en tekortgedane mensen. Het besef dat God hen beiden gemaakt heeft noopt tot het nastreven van gerechtigheid. Alleen dan is het meest wezenlijke welzijn gewaarborgd.

Gezondheidszorg

De gave van gezondheid van geest en lichaam is een belangrijk goed. Dit maakt gezondheidszorg tot een aangelegen punt voor de regering. Toch zijn er duidelijke

grenzen aan de overheidsbemoeienis met onze gezondheid. Waar persoonlijke en gezinsverantwoordelijkheden in het geding zijn, is er voor de overheid geen taak.

Daarom: geen regeling van het aantal geboorten of voorlichting over het voorkomen van zwangerschap (bevolkingspolitiek).

Daarom: geen anti-conceptie op kosten van het ziekenfonds.

Daarom: geen fluoridering van het drinkwater of welk medicijn ook in voedingsmiddelen.

Daarom: geen euthanasie.

Daarom: geen abortus, tenzij het leven van de vrouw ernstig gevaar loopt.

Voor een rechtstaat is eerbied en bescherming van het menselijk leven - hoe pril of hoe oud - van wezenlijk belang. Het besef dat het leven een gave van God is dient voorop te staan. Met menselijke levens mag op geen enkele wijze „gesold” worden. Bij elke medische behandeling en elk experiment moet domineren dat de levende mens een beeldrager van de Heere God is.

De kosten van de gezondheidszorg dreigen de pan uit te rijzen. Besnoeiing en beheersing zijn onvermijdelijk om te voorkomen dat straks de volksgezondheid onbetaalbaar wordt.

Bij de onontkoombare bezuinigingen dient een beleid te worden gevoerd dat voldoet aan de eisen van rechtvaardigheid voor allen. De nadruk zal meer moeten vallen op het bevorderen van de gezondheidszorg buiten ziekenhuizen en inrichtingen (extramurale activiteiten). Dat spaart handen vol geld. Er mag niet klakkeloos bezuinigd worden. Zo is het voor het terugdringen van de kostbare „tweede lijns”-gezondheidszorg (specialisten) een vereiste dat de voorzieningen in de „eerste lijn” (huisarts, wijkverpleegster) goed zijn. Tegen het gebruik en de handel van „hard” en „soft” drugs (opium, heroïne, marihuana, hasj) dient de regering actief op te treden. Brede voorlichting over de gevaren van het druggebruik is broodnodig. Voor verslaafden aan verdovende middelen moeten er meer klinieken komen. Naast de aanpak van het drugprobleem mag de strijd tegen het alcoholmisbruik niet verslappen.

Ernstige volksziekten (hart- en vaatziekten, kanker) verdienen grote aandacht, onderzoek en bestrijding.

Zieken mogen aanspraak maken op een persoonlijke behandeling. Een toenemend gebruik van medicijnen is niet altijd het juiste antwoord op menselijke spanningen, die vaak dieper liggende oorzaken hebben.

Milieu

Een schoon milieu is een kostbaar bezit. Bestrijding van de milieuverontreiniging is een scheppingsopdracht. De taak die op de schouders van de mens gelegd is, is Gods schepping ongerept „bewaren”.

Daarom moet alles in het werk worden gesteld om water, bodem en lucht weer zo schoon en fris mogelijk te krijgen. Internationale „milieuafspraken” zijn onontbeerlijk.

In eerste instantie moet het regeringsbeleid er op gericht zijn dat het milieu niet verder achteruit gaat („standstill –principe”). Milieuvriendelijke en vervuilende producten moeten stapje voor stapje worden teruggedrongen. De overheid geeft daarbij zelf het goede voorbeeld. De herwinning van belangrijke grondstoffen uit afval dient met kracht te worden bevorderd. Producten moeten ook een langere levensduur krijgen. Milieuhygiëne en werkgelegenheid staan vaak op gespannen voet. Een fabriek waar honderden hun brood verdienen kan de omgeving behoorlijk vervuilen. Aan de andere kant: Rijnmond is een „trekpaard” voor onze economie. Bij het opleggen van milieumaatregelen moet de regering daarom zoveel mogelijk rekening houden met de werkgelegenheid. Zo mag de concurrentiepositie van het Nederlandse bedrijfsleven er niet onnodig door ondermijnd worden. Gestreefd moet worden dat onze „wegwerp-economie” geleidelijk aan vervangen wordt door een „reparatie-economie”. Tegenover een vermindering van werkgelegenheid bij productiebedrijven staat dan een toename van werk bij de dienstverlenende ondernemingen.

Gemeenten en waterschappen moeten - met financiële steun van het rijk - voor een behoorlijke en doelmatige waterzuivering zorgen. Onverantwoorde stijging van waterschapslasten en reinigingsrechten dient vermeden te worden. Voor het tegengaan van het overvloedige afval van de moderne welvaartsstaat zijn een afvalstoffenwet en een wet die de bodem beschermt hard nodig. Ook zijn maatregelen tegen geluidshinder dringend gewenst.

De voorlichting over de noodzaak van milieubehoud dient krachtiger ter hand te worden genomen. Iedereen moet beseffen hoe hard dat nodig is en daar zelf zoveel mogelijk aan bijdragen.

Naar meer gerechtigheid

De ingewikkeldheid der maatschappij roept om ingrijpen van de overheid, via het scheppen van randvoorwaarden, als bepaalde belangen worden geschaad. Ter wille van rechtsgelijkheid, van rechtszekerheid, van bescherming der zwakken. Dit ingrijpen moet corrigerend zijn en niet dirigerend. Zo wordt het beste gestalte gegeven aan de taak der overheid om het kwade, dat niet in de structuur maar in de mens zit, te beteugelen. „Het geheim van alle zegen, o volk van Neêrland, hoort, is in Godes vrees te leven, Zijn Wet, Zijn Dienst, Zijn Woord” (Da Costa).

NEDERLANDERS - HUN GELD EN HUN WERK

De Nederlandse economie heeft het zwaar te verduren. Er zijn rond de tweehonderdduizend werklozen. Veel bedrijven zitten in de rode cijfers en kunnen maar met moeite het hoofd boven water houden. Er worden meer ondernemingen beëindigd dan opgericht. De prijzen blijven maar stijgen. De gulden wordt steeds minder waard.

Niet alleen in Nederland zit het tegen. Overal ter wereld kampt men met economische moeilijkheden. Maar in ons land dat in grote mate afhankelijk is van z'n uitvoer komt

de klap harder aan. Alleen de opbrengsten van het Groningse aardgas - onze „goudmijn” - verbloemen dat nog.

Het antwoord van het kabinet - Den Uyl op de economische tegenslagen werkte averechts. In plaats van de tering naar de nering te zetten heeft het sinds 1973 de overheidsuitgaven bijkans verdubbeld. Ook de overheid heeft om uitgaven te kunnen doen inkomsten nodig. Dus: meer belasting en hogere sociale premies. Momenteel is de belastingdruk in Nederland hoger dan in welk ander westers land ook. De aardgasopbrengsten zijn voor een belangrijk deel direkt verbruikt. De gevolgen zijn niet uitgebleven. Het bedrijfsleven kon de lasten niet meer opbrengen. De reserves smolten als sneeuw voor de zon. Om de kosten zo laag mogelijk te houden werden (dure) arbeiders vervangen door (goedkopere) machines.

Daarbovenop kwam als een oordeel de energiecrisis. Olie en andere grondstoffen werden steeds duurder. De prijzen schoten omhoog. De werknemers kregen dankzij de automatische prijscompensatie elk procent prijsstijging in het loonzakje vergoed. Vooral de zwakkere bedrijven konden mede daardoor dat niet meer opbrengen en raakten nog dieper in het moeras. Ontslagen werden onvermijdelijk.

Voor duizenden werd de werkloosheid zelfs blijvend. De grote schuldige: de arbeidskosten die door de druk van de sociale premies en de belastingen tot onvoorstelbare hoogte waren gestegen. De maatregelen van de regering schoten te kort.

De bakens moeten worden verzet. Werkgevers, werknemers en overheid moeten de handen ineen slaan om gezamenlijk de grote economische problemen aan te pakken. De economie kan weer op het rechte spoor komen door het scheppen van voldoende ruimte voor het ondernemen. Niet als doel. Maar als middel tot méér gerechtigheid. Dát moet de leidraad voor het sociaal-economisch beleid zijn.

Werkgelegenheid

De polarisatie op sociaal-economisch terrein en de „barbarij” op geestelijk-zedelijk terrein - gevolg van het verlaten en negeren van Gods heilzame geboden voor enkeling en samenleving - zijn alleen te overwinnen wanneer het woord van Christus: „Zoekt eerst het Koninkrijk van God en Zijn gerechtigheid en alle andere dingen zullen u worden toegeworpen” werkelijkheid gaat worden.

Arbeid is een zegen, werkloosheid een kwaad. Want de mens is als schepsel van God geroepen de aarde te bouwen en te bewaren, tot eer van zijn Maker en tot welzijn van zijn naaste. Werk stelt de mens in staat zijn verantwoordelijkheid beter te beleven - als een goed rentmeester. Daarom staat de bevordering van de werkgelegenheid hoog in het SGP-vaandel geschreven.

Een gezond bedrijfsleven is in het belang van de werkgelegenheid. Om de grote werkloosheid te verminderen is daarom allereerst versterking van de weerstandskracht van de ondernemingen en herstel van bedrijfsuitkomsten nodig. Want alleen dan zijn bedrijven in staat te investeren en meer mensen in dienst te nemen.

De regering dient daarbij de helpende hand te bieden. Dat kan als zij de lasten voor het bedrijfsleven - belastingen en sociale premies - verlicht en haar uitgaven omlaag brengt. De aardgasopbrengsten moeten worden gebruikt om het productie-apparaat te vernieuwen en uit te breiden.

Noodlijdende ondernemingen moeten zo min mogelijk rechtstreeks door de regering gesteund worden. Dit maakt het bedrijf afhankelijk van de overheid. Alleen in noodgevallen mag tijdelijk om ontslagen te voorkomen directe overheidshulp gegeven worden. Bij steunmaatregelen zullen alle ondernemingen door de overheid over één kam geschoren moeten worden. Daarom: steun via algemeen werkende maatregelen, die niet concurrentievervalsend werken (bijv. een belastingverlaging waar elk bedrijf evenveel van profiteert). Het mag niet de bedoeling van hulpverlening zijn de greep van de overheid op het bedrijfsleven te versterken. Daarom moet de vervanging van de investeringsaftrek en de „vervroegde afschrijving” door een subsidieregeling (via de investeringsrekening) achterwege blijven.

Overheidsuitgaven

Om de lasten van het bedrijfsleven te verlichten en de werkloosheid terug te dringen zijn de eerste jaren bezuinigingsmaatregelen op de overheidsuitgaven onvermijdelijk. Vooral op de uitgaven voor voorzieningen waar de overheid niet direkt een taak heeft (bijv. cultuur, recreatie).

Er moet paal en perk gesteld worden aan de grote tekorten op de rijksbegroting. De tekorten moeten weer in de pas gaan lopen met de nationale besparingen. In 1980 zal het financieringstekort van de overheid niet meer dan 4% van het nationale inkomen mogen zijn.

Om de inflatie te beteugelen dient geleidelijk aan een eind gemaakt te worden aan de monetaire financiering („bankbiljettenpers”).

Meevallers bij de belastingen of sociale premies moeten in samenhang met de noodzakelijke bezuinigingen van de overheidsuitgaven in de eerste plaats worden gebruikt tot verlaging van belastingen en sociale lasten. De overheid mag geen te grote „schrokop” worden. Het deel van het nationale inkomen dat aan gemeenschapsvoorzieningen wordt uitgegeven moet in redelijke verhouding blijven tot het deel dat voor de „private sector” (burgers en bedrijfsleven) bestemd is. Anders kan de verantwoordelijkheid van burgers en bedrijven geen gestalte krijgen.

Sociale zekerheid?

Goede sociale voorzieningen zijn van groot belang. Maar ook op dit terrein zijn besnoeiingen onvermijdelijk, omdat de kosten van deze sector onbetaalbaar dreigen te worden en het bedrijfsleven de kosten niet langer kan opbrengen. Steeds minder werkenden moeten steeds meer opbrengen voor de niet-werkenden.

De oplossing kan worden bereikt door aanpassing van de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen, uitkeringen aan mensen die geen kostwinner zijn, alsmede bevrozing van de kinderbijslag voor het tweede kind. Het snoeimes dient

echter zodanig gehanteerd te worden dat de werkelijk sociaal zwakken in onze samenleving ontzien worden.

Zowel het misbruik - in de hand gewerkt door het afnemend normbesef - als het oneigenlijk gebruik van sociale voorzieningen - gevolg van mazen in de wet - dienen krachtig te worden tegengegaan. Werkzoekenden moeten minder gemakkelijk een baan kunnen afwijzen (verruiming van het begrip „passende arbeid”).

De gewetensbezwaren tegen elke vorm van verzekering moeten door de overheid worden erkend ook ten opzichte van de verplichtingen. In het algemeen moet de eigen verantwoordelijkheid van de burger versterkt worden. Ook dat kan besparingen opleveren.

Inkomensbeleid

Steun aan hen die het maatschappelijk moeilijk hebben is in de eerste plaats een taak voor kerken en maatschappelijke instellingen. Pas als de christelijke barmhartigheid te kort schiet, mag de overheid bijspringen.

Persoonlijke verantwoordelijkheid en rentmeesterschap behoren bij elkaar. Aan God als de enige Eigenaar moet eenmaal verantwoording worden afgelegd van wat gedaan is, hetzij goed, hetzij kwaad.

Nivellering van inkomens die niet te rechtvaardigen is leidt tot aantasting van de inkomens van de middengroepen.

Inkomensverschillen moeten gebaseerd zijn op ontvangen talenten, prestaties en verschillende verantwoordelijkheden.

Terwille van de werkgelegenheid is de komende jaren loonmatiging dringend geboden. Loonsverhoging mag de mogelijkheid voor bedrijven om uit te breiden of te vernieuwen niet zodanig beperken dat de bedrijfsvoering onmogelijk wordt. Met verschil in sterkte van bedrijfstakken moet naar redelijkheid rekening gehouden worden. Ook ambtenaren zullen hun steentje aan de loonmatiging moeten bijdragen.

Er moet meer tijd over heen gaan voordat werknemers hun maximum bereiken. Op die manier kan voorkomen worden dat elk jaar opnieuw looneisen gedaan worden. Want verreweg de meeste werknemers zitten al vrij jong op hun maximum. De vermogensaanwasdeling moet aan werknemers van bedrijven, waar de overwinst afgeroomd wordt, ten goede komen. Dat betreft hen meer bij hun bedrijf. In het belang van de werkgelegenheid is het niet noodzakelijk dat de sociale uitkeringen (bijstand, WW) gelijke tred houden met het minimumloon. De lonen worden anders te veel opgestuwd, waardoor het op den duur helemaal onmogelijk wordt de zwakkeren een uitkering te geven.

Sociaal beleid

Werkgevers en werknemers werken in de onderneming samen. Niet het eigen belang, maar de verantwoordelijkheid voor elkaar moet centraal staan. Vanuit die geest moeten ze met elkaar omgaan. Daarom: géén verplichte medezeggenschap of van

boven opgelegd overleg. Wel moet de werknemer zoveel mogelijk bij het werkoverleg betrokken worden. Ook moet hij er van op de hoogte worden gebracht wat er in de onderneming omgaat. Ondernemingsraden die uit en door de werknemers zijn gekozen en waarvan de directeur voorzitter is, kunnen daarbij goede diensten bewijzen.

Loononderhandelingen moeten in eerste aanleg door werkgevers en werknemers worden gevoerd. Pas als zij het niet eens worden of tekort schieten in verantwoordelijkheid tegenover elkaar, ligt het op de weg van de overheid om in te grijpen.

Werkstaking en bedrijfsbezetting zijn ongeoorloofde pressiemiddelen. Staking van ambtenaren is in feite opstand tegen het wettig gezag en mag onder geen beding worden toegestaan. Werkwilligen moeten door de werkgever doorbetaald worden als zij vanwege stakingen niet aan het werk kunnen. Uitsluiting van werknemers is niet toegestaan.

De arbeidsomstandigheden in de bedrijven moeten waar nodig verbeterd worden. De regering moet daarop toezien. Ook de veiligheid in de werksituatie verdient grote aandacht.

De toelating van buitenlandse werknemers moet - in verband met de hoge werkloosheid - worden beperkt. Dat legt de regering wel de verplichting op om op alle mogelijke manieren mee te werken aan vergroting van de werkgelegenheid in de landen waar de „gastarbeiders" vandaan komen.

Prijsbeleid

De inflatie van het geld is gevolg van de geestelijke en zedelijke ontwaarding. Een volk dat mag leven uit en bij de op de Bijbel gegronde waarden - en dat is ook gebiedende eis - zal ook de geldontwaarding binnen de perken weten te houden.

Herstel van vertrouwen van het bedrijfsleven in de overheid kan bereikt worden door de nodige armslag te geven, ook financieel. Dan moeten de politieke stokpaarden (hervormingsvoorstellen) in de ijskast worden gezet!

De geldontwaarding (inflatie) is een groot sociaal onrecht. Iedereen probeert prijsstijgingen af te wentelen. De één krijgt elk procent prijsstijging vergoed, de ander berekent de hogere prijzen door. Wie niet kan afwentelen - renteniers, mensen met een klein pensioentje, kleine ondernemers - worden het zwaarst getroffen. Daarom hoort inflatiebestrijding voorrang te krijgen. Dat is ook in het belang van de werkgelegenheid. Inflatie is de moeder van veel werkloosheid. Want veel bedrijven hebben werknemers moeten ontslaan, omdat ze de lonen die de prijzen op de voet volgen niet meer konden betalen. De prijsstijging noodzaakte arbeiders door machines te vervangen.

Ook bedreigen de hoog opgelopen prijzen onze internationale concurrentiepositie en daarmee onze werkgelegenheid.

Eigenlijk is inflatie zelfbedrog. Meer dan uitstel van moeilijkheden - op kosten van de ander - is het niet. Inflatie ontmoedigt de spaarzin, waardoor het voor het bedrijfsleven moeilijker wordt leningen te sluiten voor de aanschaf van machines en de vernieuwing van het fabrieksgebouw.

Inflatie is een uiting van moreel verval. Er spreekt een mentaliteit van egoïsme uit. Kortom - inflatiebestrijding is hard en hard nodig. Eén van de eerste maatregelen die tegen de inflatie genomen moeten worden is de totale hoeveelheid guldens in overeenstemming te brengen met de voortgebrachte goederen en diensten. Hoe meer geld er is, hoe meer er wordt uitgegeven, hoe meer de prijzen stijgen. Over beperking van overtollige geldhoeveelheden moeten internationale afspraken gemaakt worden.

De prijzen moeten scherp in de gaten gehouden worden. Als de prijzen de pan uit dreigen te rijzen, moet de regering onverwijld ingrijpen. De overheidstarieven dienen in de regel de prijsstijging bij het bedrijfsleven niet te boven te gaan.

Belastingen

De bezuinigingen op de overheidsuitgaven moeten worden aangewend voor belastingverlichting van burgers en bedrijven. De belastingdruk is in ons land veel te zwaar geworden.

Het beginsel van belasting naar draagkracht dient door de regering onverkort gehandhaafd te worden. De plannen om de kinderaftrek af te schaffen zijn daarmee in strijd en moeten afgewezen worden.

Ook aan de „progressie” in de belastingen (hoe hoger het inkomen, hoe hoger de belasting) mag niet getornd worden. Als tegenwicht voor de inkomensnivellering moeten de „schijven” verlengd worden. Dit is een tegemoetkoming voor de middengroepen die door de nivellering al zo in hun beurs getroffen zijn.

Het is een eis van rechtvaardigheid dat de inflatiecorrectie jaarlijks voor de volle honderd procent wordt toegepast. Ook moet de regering rekening houden met de ondermijning van winsten door de inflatie. De gulden is al lang geen gulden meer. Een gedeelte van de winst is schijnwinst. Het is niet meer dan rechtvaardig dat bedrijven daarover geen belasting behoeven te betalen.

Om ons land meer in de pas te laten lopen met de buurlanden moeten er minder directe belastingen (bijv. inkomstenbelasting) en meer indirecte belastingen (bijv. BTW) geheven worden.

Geleidelijk aan moet er een eind aan komen dat ongehuwden meer belasting dan gehuwden betalen. De onderhoudskosten van het eigen huis moeten weer voor de belasting aftrekbaar gemaakt worden. De huurwaarde - het bedrag dat de huiseigenaar bij zijn inkomen moet tellen - kan dan enigszins opgetrokken worden.

Het is een taak van de overheid om belastingontduiking en fraude met de haar ten dienste staande middelen te bestrijden. Een goed controle-apparaat is daarbij onontbeerlijk. Vooral is het belangrijk om de neiging tot misbruik - een gevolg van

het vervagen van de belastingmoraal, de hoge belastingdruk en de geestdodende nivelleringsmaatregelen - weg te nemen. Voorkomen is beter dan genezen.

Terwille van de gerechtigheid

Vrijheid, uiteraard gebonden aan Gods Wet, gedijt het beste waar de particuliere eigendom wordt beschermd. Het onnodig hinderen van burgers (werkgevers, werknemers en zelfstandigen) in het gebruik van hun eigendom ter uitoefening van hun Goddelijk beroep, schaadt de gerechtigheid, schuift de persoonlijke verantwoordelijkheid af naar de ongreijpbare gemeenschap en doodt het particuliere initiatief.

NEDERLANDERS EN HUN WELVAART

De grote werkloosheid en de economische tegenslagen hebben een eind gemaakt aan de illusie dat welvaart vanzelfsprekend is. Welvaart is een gave.

Toch moet er voor gewerkt worden. Daarom is een gezond bedrijfsleven, een sterke middenstand en een levenskrachtig kleinbedrijf noodzakelijk. Het is een onmisbare voorwaarde voor welvaart. Dat moet de houding van de overheid tegenover het bedrijfsleven bepalen.

Economische groei, werkgelegenheid, welvaart - het is géén doel op zichzelf. Nee, het zijn gaven om die in alle gerechtigheid aan te wenden!

Economisch beleid

De regering moet de ondernemers zoveel mogelijk armslag laten. Alleen ingrijpen als het niet anders kan. Het bedrijfsleven moet zijn verantwoordelijkheid voor het bouwen en bewaren van de schepping waar kunnen maken. De overheid mag dat rentmeesterschap niet in de weg staan.

De regering heeft in het economische leven een corrigerende taak. Zij moet inspringen daar waar de ondernemer verstek laat gaan, vergeet een goed rentmeester te zijn.

De overheid moet op de bres staan voor de belangen van de enkeling en de groep, die tussen wal en schip dreigen te vallen. Zo moet de regering zwakke regio's (het Noorden, Twente, Limburg) en zwakke bedrijfstakken (scheepsbouw, textiel, papierindustrie) uit de put helpen.

Ook is het een regeringstaak er voor te zorgen dat de industrie in Nederland niet ongunstiger behandeld wordt dan in onze buurlanden. Dit voorkomt dat de bedrijvigheid uit ons land wordt weggezogen. Terwille van het bedrijfsleven zorgt de regering voor voldoende wegen, goede spoorwegverbindingen en een toereikend net van rivieren en kanalen.

Het bedrijfsleven moet door de regering in staat gesteld worden - ook op langer zicht - een voldoende weerstandskracht van de Nederlandse economie op te bouwen en daardoor voldoende en zinvolle werkgelegenheid aan de beroepsbevolking te verschaffen.

Het is daarom vereist dat regering en bedrijfsleven met elkaar op goede voet staan. Het in de loop der jaren gegroeide wantrouwen moet worden weggenomen.

Kortom - het beleid moet erop worden gericht dat het weer goed ondernemen is in Nederland.

Midden- en kleinbedrijf

De SGP staat een levenskrachtig en gezond midden- en kleinbedrijf voor. Niet alleen in het belang van de werkgelegenheid, maar ook ter versterking van het particulier initiatief.

Om dat te bereiken zijn een hele reeks maatregelen nodig:

- voor oudere zelfstandigen moeten gelijkwaardige voorzieningen getroffen worden als voor oudere werknemers.
- er moeten speciale maatregelen komen voor bedrijven met veel mensen in dienst (arbeidsintensieve bedrijven) door bijv. de sociale kosten ook om te slaan over de kapitaalgoederen.
- om de kosten voor het midden- en kleinbedrijf laag te houden moet met verhoging van het minimum-(jeugd)loon de uiterste behoedzaamheid betracht worden.
- het midden- en kleinbedrijf mag niet de dupe worden van stadsvernieuwing. Tijdens de „opknopbeurt” van de binnenstad moet zij van de overheid een overbruggingsuitkering krijgen.

Landbouw

Het goed geleide familiebedrijf moet voor de overheid de hoeksteen zijn voor een gezonde ontwikkeling in de landbouw, veeteelt, tuinbouw en visserij. Vooral de kleinere bedrijven - die door de sterke mechanisatie toch al zo in moeilijkheden zitten - moet de hand boven het hoofd worden gehouden.

Als er - ondanks alle inspanning van de bedrijfshoofden en hun gezinsleden - geen boterham meer te verdienen valt, dient de regering te helpen bij omscholing of bij bedrijfsbeëindiging een behoorlijke financiële regeling te treffen. Behalve bij onteigening ten algemene nutte onthoudt de overheid zich echter van iedere vorm van dwang bij bedrijfsbeëindiging.

De overheidsbemoeying met de agrarische sector mag er niet toe leiden dat de vrijheid van de ondernemer nodeloos wordt ingeperkt. Het gaat er om hem op een behoorlijk geleid bedrijf door goede - ook internationale - prijsafspraken in staat te stellen een redelijk inkomen te laten verdienen.

De overheid helpt bij het treffen van onmisbare voorzieningen in de land- en tuinbouw (zoals het aanleggen van een doelmatige afwatering, watervoorziening en verharde wegen). Ook komt zij tegemoet aan rechtvaardige verlangens die het gevolg zijn van gewijzigde produktieomstandigheden.

Bij kavelruil, vrijwillige of wettelijke ruilverkaveling draagt de regering er zorg voor dat de rechten van de betrokkenen op geen enkele wijze worden aangetast. Het

particuliere grondbezit wordt in ere gehouden. De regering laat maatregelen, die grond (anders dan voor publieke doeleinden) in handen van gemeenten, provincies of het rijk brengt, achterwege.

Indien de overheid grond verwerft, dient daarvoor een rechtvaardige prijs te worden betaald. De gebruikswaarde is een onbillijke schadevergoeding.

De pacht - voor de landbouw een belangrijk financieringsmiddel - moet behouden blijven. De pachtprizen dienen afgestemd te worden op de bedrijfsuitkomsten en op de waarde van de verpachte grond.

De landbouw moet rekening houden met de eisen van goed landschaps- en natuurbeheer. Maar dit mag niet zo ver gaan dat de boer, veehouder of tuinder een parkwachter wordt. Land- en tuinbouw moeten op een doelmatige wijze beoefend kunnen worden.

De gezondheid van de veestapel dient een voortdurende zorg voor de overheid te zijn. Veehouders mogen echter niet tegen hun wil verplicht worden middelen te gebruiken die zij niet met hun geweten in overeenstemming kunnen brengen. In de wet dienen regels gesteld te worden die dieren beschermen tegen onnodig leed of onnatuurlijke groei.

Bespotten groenten en fruit mogen alleen verkocht worden als duidelijk vastgesteld is dat dit op geen enkele manier schadelijk is voor de menselijke gezondheid.

Visserij

De visserij zit diep in de moeilijkheden. De Nederlandse regering heeft zich internationaal aan vangstbeperkingen gebonden. De quotering noodzaakte vele vissers hun bedrijf aan de kant te doen. Het saneringsbeleid heeft de problemen wel verzacht, maar niet opgelost. De regering zal de vissers op nog meer manieren tegemoet moeten komen. Er moeten stappen genomen worden om er een eind aan te maken dat vissersschepen uit landen buiten de EEG (Sowjet-Unie bijvoorbeeld) vrij en ongecontroleerd grote hoeveelheden vis uit de Europese visserijzone wegvissen.

Ook is het in strijd met de rechtvaardigheid dat EEG-landen als Engeland en Ierland brede visserijzones voor hun vissers reserveren en met steun van de EEG hun vissersvloeden uitbreiden.

Energie

Energie is onmisbaar. De oliecrisis heeft dat opnieuw duidelijk gemaakt. De rijke aardgasvoorraden hebben Nederland voor grote schaarste behoed. Maar eens is ook „Slochteren” uitgeput.

Daarom moet de opsporing van nieuwe gas- en oliewinplaatsen onverminderd doorgaan. Daarom moeten we zo zuinig mogelijk zijn met energie en onze woningen en gebouwen beter isoleren. Daarom moet het zoeken naar „alternatieve energiebronnen”, zoals bijv. zonnewarmte niet gestaakt worden. Anders staan we straks - als het aardgas op is - in de kou.

Met kernenergie moet voorzichtig omgesprongen worden. De bouw van enkele kerncentrales dient niet bij voorbaat uitgesloten te worden. Maar dan moeten er wel strenge waarborgen zijn tegen straling en sabotage. Ook moet er een oplossing gevonden worden voor de verwerking en opslag van kernafval. De uraniumverrijkingsfabriek in Almelo moet - mede in het belang van de werkgelegenheid in het oosten van het land - uitgebreid worden. Er moeten garanties komen dat het Almelse uranium niet misbruikt wordt voor militaire doeleinden.

Handelen in gerechtigheid

NEDERLANDERS EN HUN VERLANGENS

Met elkaar hebben we nogal wat noten op onze zang. Goed wonen is wel het minste. Een auto, goed openbaar vervoer, een winkelcentrum in de buurt, niet te ver van het werk af.

Het zijn vaak tegengestelde wensen. De afstand tussen de woon- en de werkplaats mag niet te groot zijn. Maar van files willen we ook verschoond blijven. We zeggen allemaal dat het platteland „leefbaar” moet blijven. Maar wie wil er niet buiten wonen? We hebben niet allemaal dezelfde wensen. Ook al zijn we buren. De één wil een betere bus- of treinverbinding. De ander is blij dat hij rijdt en wil niets weten van beperking van het autogebruik. Allen willen wij t.a.v. het vervoer onze eigen wensen vervuld zien. Dat kan niet. Al was het alleen maar omdat de financiële mogelijkheden beperkt zijn. De regering zal aan het één voorrang moeten geven boven het ander. Daarbij dient zij in de eerste plaats in gerechtigheid te handelen.

Verkeer en vervoer

Zonder verkeer kunnen we niet. Verkeer en vervoer - of het nu over de weg, de rails, over het water of door de lucht gaat - zijn voor de samenleving even onmisbaar als de wielen van de auto. Wegen zijn voor het verkeer en het vervoer nodig. Daarom moet de overheid zorgen voor voldoende autowegen, redelijke spoorwegverbindingen en een goed net van waterwegen.

Een goed stelsel van wegen is ook in het belang van de veiligheid. Vergroting van de verkeersveiligheid is een vereiste, want het aantal doden en gewonden in het verkeer is nog altijd erg groot. Een reeks maatregelen zijn nodig:

- er moet strenger opgetreden worden tegen alcoholmisbruik bij automobilisten.
- er moet meer worden gedaan aan de verbetering van het rijgedrag en de verkeersopvoeding van weggebruikers.
- auto's moeten aan een verplichte keuring worden onderworpen.
- de maximum-snelheden blijven gehandhaafd.
- drukke wegen moeten zoveel mogelijk ongelijkvloerse kruisingen krijgen en gevaarlijke „flessehalzen” dienen opgeheven te worden.
- de beveiliging van spoorwegovergangen moet worden vergroot. Hetzij met automatische knipperlichten of met bediende spoorbomen, hetzij - bij erg druk treinverkeer - met tunnels.
- zorg voor voetgangers, in het bijzonder voor kinderen en bejaarden.

Beperking van het particuliere autogebruik is wenselijk - vooral in het westen van het land. Hand in hand daarmee dient het openbaar vervoer (trein, bus, tram) bevorderd te worden. Bij de verbindingen op het platteland zal met de vraag rekening gehouden moeten worden. Het openbaar vervoer dient de zondag als de dag des Heeren te eerbiedigen.

In de steden moeten de verkeerssoorten zoveel mogelijk gescheiden worden. Het winkelend publiek dient zo weinig mogelijk last van auto's te hebben. Dit mag niet zo ver gaan dat winkels niet meer behoorlijk bevoorraad kunnen worden en de klanten kilometers moeten lopen om een parkeerplaats voor hun auto te vinden. De parkeerkosten zijn voor de parkeerder en niet - via een gemeentelijke verordening - voor de middenstand.

Tussen het wegvervoer, het railvervoer en het vervoer over water moet een juist evenwicht zijn. Dit goederenvervoer over de weg en de binnenscheepvaart moeten beschermd worden tegen oneerlijke concurrentie van de spoorwegen, waarvan de tekorten grotendeels uit de schatkist worden betaald. In overleg met de buurlanden moet de regering de belemmeringen voor het internationale wegtransport zoveel mogelijk uit de weg helpen ruimen.

De openingstijden van sluisen en bruggen op werkdagen moeten meer aan de verlangens van de beroepsbinnenvaart worden aangepast. De regering moet maatregelen nemen tegen de valse concurrentie van zeeschepen uit Oost-Europa („de rode vloot”) en moet reeds nu bedacht zijn op binnenschepen die na opening van het Rhein-Main-Donau-kanaal op de West-Europese wateren zullen verschijnen.

Ter bescherming van het goederenvervoer dient de regering ook passende maatregelen te nemen tegen de oneerlijke concurrentie van de Oostbloklanden („staatshandelslanden”).

Voor een tweede nationale luchthaven - een nieuw Schiphol - zal op het oude land wegens het grote ruimtebeslag geen plaats zijn. Een nieuwe nationale luchthaven legt inclusief de ruimte voor geluidstroggen beslag op minstens 30.000 ha. Zo'n oppervlakte zou niet dan met afbraak van duizenden woningen in West-Brabant kunnen gevonden worden. Zuidelijk Flevoland - waar nog genoeg ruimte is - ligt te dicht bij Schiphol en dat geeft verkeerstechnische moeilijkheden.

Een gedeeltelijke inpoldering van de Markerwaard, indien een tweede internationale luchthaven noodzakelijk is, dient overwogen te worden.

Waterstaat

De strijd tegen het water mag niet verslappen. Het beheer, het onderhoud en de verbetering van dijken die het land tegen overstromingen beschermen heeft voortdurende medewerking en toezicht van de overheid nodig.

Afsluiting van zeearmen en dijkverzwaringen langs grote rivieren is in de eerste plaats nodig uit een oogpunt van veiligheid. Maar de belangen van visserij, milieu en landschap mogen daarbij niet verwaarloosd worden.

Internationale afspraken om de Rijn weer rein te maken zijn broodnodig. Ook de vervuiling van de Maas dient met kracht bestreden te worden. Er moeten duidelijke en controleerbare maatregelen komen om het zoutgehalte in het Rijn- en Maaswater te beperken en de verontreiniging met zware metalen tegen te gaan.

Ook in het binnenland moet de zuivering van rivieren en kanalen krachtiger ter hand worden genomen. Dit is van groot belang. Voor de watervoorziening is ons land steeds meer op de oppervlaktewateren aangewezen. Het zal niet langer mogelijk zijn steeds meer drinkwater en water voor de tuinbouw en de industrie aan de grond te onttrekken zonder dat landbouw en gebouwen er schade van ondervinden.

Wonen

De woningnood is nog niet voorbij. Nog altijd zitten mensen in krotten of wonen in huizen waarvan de huur niet in de juiste verhouding staat tot hun inkomen. Het bouwen van goede en betaalbare woningen is daarom één van de belangrijkste taken van de regering. Niet alleen van woningwetwoningen, maar ook van eigen woningen.

Op alle mogelijke manieren moet het eigen woningbezit bevorderd worden (o.a. door de onderhoudskosten weer aftrekbaar te maken voor de belasting).

Als regel moet de huurder zelf in staat zijn de huur op te brengen. In uitzonderingsgevallen kan de overheid bijspringen. Bijvoorbeeld wanneer de bewoner een te groot deel van zijn inkomen aan huur moet uitgeven. Er moet nauwlettend op toegezien worden dat „sociale woningbouw” werkelijk ten goede komt aan de laagstbetaalden.

Het reserveren van woningen voor naar christelijke norm ongeoorloofde vormen van samenleving moet terstond worden gestopt.

Bij het bouwen op het platteland moet de nodige voorzichtigheid in acht worden genomen. Een overmatige groei van kleine kernen schaadt de rust - inclusief de zondagsrust - en de aantrekkelijkheid van het platteland. Maar aan de andere kant dient de ontwikkeling van de dorpen niet zo beknot te worden dat op den duur de plaatselijke bevolking gedwongen is te verhuizen en de middenstand er geen boterham meer kan verdienen.

De „uitbouw” van de steden dient evenwichtig te geschieden. De binnenstad mag niet verwaarloosd worden of eenzijdig in de handen van projectontwikkelaars vallen. Stadsvernieuwing, woningverbetering en krotopruijing dienen met kracht ter hand te worden genomen. Afzonderlijke stadswijken moeten als het even kan een eigen winkelcentrum krijgen. De vestiging van supermarkten buiten de stad (weidewinkels) dient tegengegaan te worden. Kleine winkeltjes met specialiteiten mogen niet uit de stadscentra verdreven worden. Naast grote winkelbedrijven moet ook voor hen plaats zijn.

Gerechtigheid verhoogt alle volken

De Heere regeert, dat de volken beven.

Aardbevingen, oorlogen en geruchten van oorlogen (spanningen tussen de volken) zijn tekenen der tijden, die wijzen op de wederkomst des Heeren.

NEDERLANDERS EN DE WERELD

Oorlog is een van de ergste gevolgen van de zonde. De mens is naar Bijbels getuigenis niet geroepen om zijn medemens te beoorlogen, maar om in vrede met hem de aarde te bouwen en te bewaren. Het handhaven van de vrede en het voorkomen van oorlog dient daarom één van de belangrijkste doelstellingen van de Nederlandse buitenlandse politiek te zijn.

Vrede kan nooit afgedwongen worden. Het recht moet centraal staan bij het oplossen van internationale geschillen. Gerechtigheid verhoogt alle volken.

Buitenlands beleid

Om tegenwicht te kunnen bieden aan de aspiraties van de Sowjet-Unie is een krachtig Atlantisch bondgenootschap - waarin de Verenigde Staten een belangrijke rol spelen - onmisbaar. Nederland zal een behoorlijke bijdrage moeten leveren aan de verdediging van het vrije westen. De christelijke vrijheid - achter het IJzeren Gordijn onmogelijk - is een groot goed.

De Nederlandse regering moet op alle mogelijke manieren protesteren tegen de geloofsvervolgingen. In welk land dit ook gebeurt - in de Sowjet-Unie of in Chili. Nederland behoort gastvrijheid te verlenen aan vervolgdten terwille van het geloof.

Discriminatie van ras, geloof of huidskleur tast de mens als beeldrager Gods aan. Nederland spant zich in om via diplomatieke kanalen deze discriminatie te bestrijden. Ook de ontwikkelingshulp kan soms als drukmiddel voor het beëindigen van verdrukking worden gebruikt.

De staat Israël heeft recht op een eigen soevereiniteit binnen veilige en erkende grenzen. Zolang de Palestijnse bevrijdingsorganisatie de staat Israël niet wenst te erkennen, mag ze niet tot het vredesoverleg over het Midden-Oosten worden toegelaten.

Degenen van het oude bondsvolk die naar Israël - het beloofde land - willen emigreren, moet alle mogelijke medewerking worden verleend.

Op landen die de Joodse emigratie willen verhinderen moet krachtige druk worden uitgeoefend.

Ten aanzien van Zuid-Afrika past zeer grote behoedzaamheid. In geen geval mag het westerse systeem als het enig mogelijke aan dit land worden opgedrongen. Met begrip voor de moeilijke situatie is in zuidelijk Afrika meer te bereiken dan met politieke of economische drukmiddelen. Een sanctiewet die de Nederlandse naleving van een internationale boycot afdwingt dient achterwege te blijven. De Nederlandse regering houdt zich verre van boycotacties, die de werkgelegenheid van een land grote schade berokkenen. In het bijzonder de zwaksten en weerlozen worden daarvan het slachtoffer.

Economische samenwerking tussen landen en het verwijderen van internationale handelsbarrières (zoals in de EEG) verdient steun. Maar de samenwerking mag nooit zo ver gaan dat de nationale zelfstandigheid in het gedrang komt. In een Verenigd Europa zal ons reformatorisch erfgoed gemakkelijk verloren gaan. De oprichting van een monetaire unie en de rechtstreekse Europese verkiezingen worden - als nieuwe stappen naar een verenigd Europa - afgewezen.

De Europese Gemeenschap mag als supranationaal orgaan geen politieke dwang uitoefenen op de lidstaten.

Tot het toelaten van nieuwe landen tot de EEG (Griekenland, Portugal en op langer zicht ook Spanje en Turkije) moet niet te snel worden besloten. Het zou een te zware belasting voor de Gemeenschap en ook voor de betrokken landen zelf kunnen betekenen.

Defensie

„De overheid drage op doeltreffende wijze zorg voor de defensie van het land, doch zij dient te waken tegen tomeloze opdrijving van de krijgslasten” (art. 16 Partijprogr.)

Oorlogen zijn oordelen Gods vanwege de zonden. Daarvan geldt het woord van God: „Hoor de roede en wie ze besteld heeft” (Micha 6 : 9). Onze verantwoordelijkheid brengt mee dat de geestelijke en de morele weerbaarheid wordt versterkt. Tezamen met een goede materiële uitrusting kan dat onder inwachting van de zegen des Heeren dienstbaar zijn aan de bevordering van „een stil en gerust leven” der burgers.

De dreiging van achter het IJzeren Gordijn blijft. De defensie van de westerse landen - verenigd in de NAVO - mag daarom niet eenzijdig verzwakt worden. Integendeel de opgelopen achterstand moet juist weggewerkt worden. Terwille van zijn vrijheid en zelfstandigheid zal ook Nederland hiervoor zonnodig meer offers moeten brengen.

De vernieuwing van het defensiematerieel moet versneld worden. De Nederlandse wapenaankopen moeten zo veel mogelijk bij Nederlandse bedrijven worden gedaan.

Nederland moet als instrument in de handen van de hoge overheid z'n leger, marine en luchtmacht zo veel mogelijk in stand houden, terwille van de bescherming van zijn vrijheid en zelfstandigheid. Voortdurend dient door de NAVO-landen gestreefd te worden naar standaardisatie dan wel onderlinge uitwisselbaarheid van de defensie-uitrusting. Dit bevordert alleen maar de hechtheid van de NAVO-verdediging.

Het eigen karakter van de krijgsmacht mag niet aangetast worden. Democratisering en vermaatschappelijking ondermijnen de morele kracht en de bereidheid om ingezet te worden. De discipline en de krijgstucht moeten strikt rechtvaardig worden gehandhaafd. Er moet voor gewaakt worden dat militairen in gedrag, in woord of in kleding de krijgsmacht te schande maken.

De dienstplicht heeft principieel de voorkeur. De mogelijkheden voor een beroeps- of vrijwilligersleger moeten niet bij voorbaat worden uitgesloten.

Vrijstelling en uitstel van de opkomst moeten rechtvaardiger geregeld worden. De dienstplicht zou kunnen worden verkort, mits land-, lucht- en zeemacht goed geoefend en voor hun taak berekend blijven. Alleen aan dienstplichtigen met godsdienstige gewetensbezwaren kan vervangende dienst (buiten de kazerne) worden verleend. Politieke bezwaren tegen de militaire dienst mogen niet worden erkend. De geestelijke verzorging in het leger moet gebaseerd zijn op de Bijbel en de reformatorische geloofswaarheden. Het vaste uur voor geestelijke verzorging dient weer te worden ingevoerd.

Er moet scherp worden toegezien op de naleving van het verbod van het ontëren van Gods heilige Naam door het vloeken. Slechts in werkelijk onvermijdelijke gevallen mag zondagsdienst worden gevergd.

Ontwikkelingssamenwerking

Soberder leven is christelijke roeping opdat aan de minderbedeelde naaste gerechtigheid in woord (= verkondiging van de woorden van het eeuwige leven) en in daad (= stoffelijke hulp) kan worden geboden.

Ontwikkelingshulp, is een dure plicht. De Bijbel gebiedt de hongerigen te voeden, de dorstigen drinken te geven, de berooiden te helpen en de vreemdelingen onderdak te geven. De gerechtigheid vergt dat wij een stukje van onze welvaart afstaan aan de armen in de landen van de derde wereld. Voor de overheid ligt hier een taak om kerken, particuliere organisaties en het bedrijfsleven zodanig te steunen dat zij hun roeping kunnen vervullen.

Bij de hulpverlening gaat het niet alleen om het bestrijden van de armoede, maar ook en vooral om de verkondiging van het Evangelie. Daarom moet de regering ontwikkelingsprojecten, ook die van de zending uitgaan, financieel steunen (door middel van goede medefinancierings-programma's). De ontwikkelingshulp moet vooral de allerarmsten ten goede komen. Niet alleen door leniging van de directe noden. Dat lost het ontwikkelings-vraagstuk niet op. Alles moet gedaan worden om de armen in staat te stellen zelf voor hun voedsel, kleding en huisvesting te zorgen. Het uiteindelijke doel van de hulpverlening is de onderontwikkelde landen uit hun achterstand op te heffen en economisch weerbaar te maken. Daarom is het van belang dat produkten uit de arme landen een ruimere toegang tot de Europese markt krijgen.

Nederland kan uiteraard niet alle arme landen helpen. De hulp moet gericht worden op een beperkt aantal „concentratielanden”. De Nederlandse hulpverlening moet primair gericht worden op landen waar de vrijheid van godsdienst geëerbiedigd wordt. Mede om deze reden moet steun aan Cuba en Vietnam gestaakt worden.

De Nederlandse Antillen

In het bijzonder heeft de regering de taak de zes eilandjes van de Nederlandse Antillen vooruit te helpen. Geleidelijk aan zullen de Antillen op eigen benen moeten gaan staan. Maar Nederland mag de onafhankelijkheid nooit opdringen.

De toekomstmogelijkheden voor de Antillen zijn niet bijzonder rooskleurig. Industrie, scheepvaart, landbouw, visserij en toerisme zullen zo veel mogelijk op elkaar afgestemd moeten worden om de Antilliaanse economie te versterken. Voorkomen moet worden dat dankzij de Nederlandse hulp casino's in stand worden gehouden. Bij de Nederlandse hulpverlening moet vooral aandacht aan het onderwijs op de eilanden geschonken worden. Zoveel mogelijk jonge mensen moeten een voor hen passende opleiding in eigen land ontvangen. Ook bij de opbouw van een eigen defensie moet Nederland de Antillen op passende wijze helpen. De Nederlandse ontwikkelingshulp moet erop gericht zijn de grote tegenstellingen tussen rijk en arm te verkleinen. Voor de armsten moeten in de eerste plaats goede woningen gebouwd worden.